

SZEKÉR NÓRA

AKI NINCS ELLENÜNK AZ VELÜNK VAN?

A kádári diktatúra értelmiségpolitikája

„Óriási erénye volt ennek az országnak a többihez képest [...] a nem politizálás szabadsága, hogy nem volt kötelező a politikai hitvallás, amit joggal tartottak fordulatnak.”¹
(Aczél György)

KIVONAT: A tanulmány érzékeltetni kívánja, hogy a Kádár-rendszer milyen mértékben működött a diktatúra mechanizmusai szerint, még ha a nyílt megfélemlítés korszaka után a hatalomgyakorlás konszolidációra épülő módozata a társadalom számára megkönnyebbülést és élhetőbb életet jelentett is. Továbbra is a szovjet megszállás ténye, az állampárt korlátlan hatalma, az állambiztonság jelenléte biztosította a rendszer alapjait és a hatalom által meghirdetett „szövetségi politika” a társadalom kiszolgáltatottságára épült. A rendszer a konszolidációját nagy részben az értelmiségi politikájára építette, amelynek fő teoretikusa Aczél György volt. Ő elsősorban nem meggyőződéses híveket kívánt toborozni, hanem a rendszerrel szemben álló értelmiségieket így vagy úgy a befolyási körébe vonni: „szövetségbe csalni” a „másként gondolkodókat”. Aczél a magánéletig hatoló,

1 Vámos Miklós beszélgetése Aczél Györggyel 1991 nyarán. https://www.youtube.com/watch?v=85fe_KliGwU&t=2706s; a letöltés időpontja: 2021. augusztus. 18.

szívességeket kialakítani igyekvő viszonyrendszert alakított ki a hatalom és az értelmiség között a „partneri” kapcsolat illúzióját keltve, de a valódi döntéshelyzet, a politikai életbe való beleszólás lehetősége, a fontos társadalmi és nemzeti sorskérdések napirenden tartása nem volt adott a kommunista ideológiát el nem fogadók táborának. Ahogy azt Aczél György megfogalmazta, a politizálás szabadságát ugyan nem biztosították, de megadták a nem politizálás szabadságát. Vagyis a rendszer az ellenzékével nem konfrontálódásra törekedett, hanem arra, hogy semlegesítse és így kirekessze őket a valódi közéleti-politikai szerepvállalásból.

KULCSSZAVAK: kultúrpolitika, 3T, konszolidáció, szövetségi politika, kegygazdálkodás

Konszolidáció és szövetségi politika

„Van a konzervativizmusnak egy [...] nem megvetendő rétege, [...] amely egész egyszerűen azokból áll, akik [...] csupán a biztonságnak egy bizonyos fokán belül képesek élni. [...] Ezeknek nem tömény politikai konzervativizmus az igényük, hanem a feltételeknek egy bizonyos kiszámíthatósága, [...] egyszerű és rövid szóval konszolidáció” – fogalmazott Bibó István 1945-ben *A magyar demokrácia válsága* című írásában, amelyben a diktatórikus természetét mindjobban érvényre juttató kommunista pártnak azt tanácsolta, hogy „a reakció elleni harc fokozása helyett” törekedjen inkább az élhetőbb viszonyokat teremtő légkörre.

A párt megfogadta Bibó Istvánnak ezt a tanácsát, jóllehet nem azonnal, hanem 18 év „mérlegelés” után: az 1956-os forradalom leverését és megtorlását követően, 1963-tól lépett erre az útra. Innentől azonban a konszolidáció a Kádár János nevével fémjelzett korszak egyik leggyakrabban használt fogalmává vált. Ennek jegyében a társadalom kezelésére új munkamódszert dolgoztak ki – ahogy a párt maga nevezte: „szövetségi politikát.”² Alapelvei vezérfonalat je-

2 Részletesen lásd: Tabajdi 2013.

lentettek az állambiztonsági munkában, a propagandában, a kultúrpolitikában, a gazdaságpolitikában, meghatározták a hatalomgyakorlás minden vonatkozását.

Kádár konszolidációja azonban az összecsengések ellenére nem azonos a Bibó által javasolt megoldással. Mégpedig azért nem, mert Bibó ezt az utat 45-ben javasolta és a konszolidációt ő a demokrácia viszonylatában definiálta, Kádár ezt a politikát a 60-es évek elején hirdette meg, egy bő évtizede regnáló diktatúra keretei között. A kádári „gesztus” pedig nem a diktatúra megszűntetésének ígéretéről, csupán annak élhetőbb feltételeiről szólt: nem a politizálás, hanem – utalva a tanulmány elején idézett aczéli gondolatra – a nem politizálás szabadságát biztosította. 1945-ben a kádári feltételek még fenyegetést jelentettek volna, enyhülésként csak „a reakció elleni könyörtelen harc” korszaka után hathatott. A Kádár-rendszer alapját jelentő konszolidáció tehát mint előzmény nem nélkülözhetette a Rákosi-korszak erőszakos megtorlásra épülő politikáját. Kádár a diktatúrának csupán egy kifinomultabb formáját valósította meg, ez azonban nem jelentette az alapelvek megváltozását: továbbra is a szovjet megszállás ténye, az állampárt korlátlan hatalma, az állambiztonság jelenléte biztosította a rendszer alapjait. A konszolidációnak ez a formája tehát nem a diktatúra leépítésének irányába mutatott, hanem ahhoz szervesen igazodott, még akkor is, ha az a társadalom számára megkönnyebbülést és élhetőbb életet jelentett.

Az 1956-os forradalom után felálló hatalom természetrajzáról egy rövid történet: Béres József 1972-ben feltalálta a Béres-cseppet. A politika azonban bizalmatlan volt Béres személyével és a készítménnyel. Ahol tudták, gáncsolták az ügyet, és 1975-ben kuruzslás vádjával bűnvádi eljárást indítottak a feltaláló ellen. Kósa Ferenc filmrendező – néhány szabályt kijátszva és némiképpen konspirálva – egy, a Béres József kálváriájáról szóló film készítésébe kezdett (*Az utolsó szó jogán*), ám ez sem ment akadályok nélkül.³ A költő Nagy László, aki szívügyének tekintette Béres József és a csepp sorsát, az akkor művelődésügyi miniszter Pozsgay Imréhez fordult segítségért. Pozsgay azt tanácsolta Nagy Lászlónak, hogy e fontos ügy kedvéért minden korábbi fogadkozása ellenére zarándokoljon el

3 Részletesen lásd: Réger 2016.

a kultúra fő irányítójához, Aczél Györgyhez. „Aczél ugyanis igazi trófeagyűjtő volt. Aki hozzá folyamodott, aki elment hozzá, az el volt téve a tartalékba a trófeái közé”⁴ – indokolta e tanácsot évtizedekkel később Pozsgay. Nagy László elzárándokolt Aczélhoz, a film elkészült, de bemutatni már nem engedték.

A kommunista diktatúra e sajátos kádári működésmechanizmusának része volt, hogy a „másként gondolkodóknak” fenntartott „szabad mozgástér” legalább annyi buktatót rejtett magában, mint amennyi lehetőséget. Gond nemcsak abból fakadt, hogy a határokat szűkre szabták, de még e szűkös mozgástér sem volt a szabadgondolkodás autonóm „kis köre”. Önmagában már e mozgástér léte, működése, szerepe a hatalmi játszmák részét jelentette, erős kiszolgáltatottságban és sűrűn átszőve az aczéli kultúrpolitika „kegygazdálkodásra” épülő elemeivel: a szabadgondolkodás szűken mért perceiért a hatalom nagy árat követelt, a zarándoklatot, a trófeává válást. A sokat hangoztatott „*aki nincs velünk az ellenünk van*” helyett, „*aki nincs ellenünk az velünk van*”⁵ jelszóváltás egyben egy új dilemma elé állította a rendszerrel szemben álló erőket: nem az együttműködés / nem együttműködés, vagy némileg leegyszerűsítve, a tisztességes / tisztességtelen út között kínálta fel a választási lehetőséget, hanem az emberi önbecsülés ilyen vagy olyan „torzulásai” között. Ahogy a jelen történetben is: vagy az ügyért való tevőleges elköteleződés, vagy az emberi méltóság szenved csorbát. A hatalom megadta a konok hiúság vagy a korrumpálódás „bűne” között a szabad választást, neki mindkét döntés megfelelt.

A diktatúra ötvenes évekhez képesti lazulása nemcsak Magyarországon, de a szovjet blokk többi országában is más-más formában és mértékben, de érvényesült. A magyarországi változatának volt ugyanakkor egy jellegzetessége, amely megkülönböztette a többi ország diktatúrájától: a kádári mechanizmus nagyobb figyelmet szentelt a közhangulat nyomásának, kicsivel több volt a feszültség levezetését szolgáló szelep, „kesztyűsebb” kézzel bánt „a másképp gondolkodókkal”, akik némiképp hangosabban köszörülhették a torkukat.

4 Bihari-Kósa-Pozsgay 2014, 34.

5 Rákosi Mátyás által használt jelmondatot: „Aki nincs velünk, az ellenünk van” fogalmazta át Kádár János egy 1961-es beszédében: „*Igenis úgy vesszük: aki nincs a Magyar Népköztársaság ellen, az vele van; aki nincs az MSZMP ellen, az vele van.*”

A párt e „liberálisabb” szemléletre nem magától jutott, erre elsősorban az 1956-os forradalomban megélt élmény vezette. Ekkor ugyanis nem csupán azt élte át, hogy a hatalom elveszíthető, hanem az elemi erővel felszínre törő népharagtól való rettegést is. Kádár rendszere 1956 kegyetlen megtorlására épült és regnálásának minden pillanatát áthatotta a forradalom emlékétől való félelem. E félelemhez ugyanakkor az is hozzátartozott, hogy a hatalom hangsúlyozottan törekedett egyfajta „kiegyezésre” és a társadalmi elfogadottságra.

Ennek jegyében dolgozták ki tehát a már említett *szövetségi politikát*, amely a Kádár-korszak egyik leggyakrabban használt politikai, ideológiai és propagandafogalma volt.⁶ E politika abból az 1956 után levont következtetésből indult ki, hogy „lényegében a kommunistáknak, a pártnak tömegbázisa nincs”⁷ – ahogy azt Aczél György 1956. november 11-i központi vezetőségi ülésén megfogalmazta. E helyzet kezelésének sarokpontja pedig az értelmiséggel való új viszony kialakítása. „Bár nem jó politika éreztetni velük, hogy fontosak, azért mégsem szabad elfelejteni, hogy azok, mert ha ők valamit nyögnek, egy csomó ember nyög utánuk”⁸ – fogalmazott Kádár az 1957. június 17-i Politikai Bizottsági ülésen. „Értelmiségünkről meg van a véleményünk. Ismerjük múltját, jelenét, de a jövője döntő a mi számunkra. [...] Az értelmiség túlnyomó többségével együtt lehet, és együtt kell dolgozni”⁹ – hangzott Aczél iránymutatása.

A párt tehát ebben az úgynevezett „társadalmi kiegyezésben” az értelmiségre kívánt építeni. Ez az értelmiségi politika azonban nem azt tűzte ki célul, hogy elkötelezett híveket toborozzon. Nem arra törekedett, hogy a potenciális ellenfeleit lefegyverezze és átnevelje, hanem hogy őket így vagy úgy a befolyási körébe vonja: „szövetségbe csalja” a „másként gondolkodókat.” Nagy hangerővel kommunikálta a közvélemény felé, hogy politikája szövetséges, holott ami létrejött, annak köze sem volt – a szó eredeti értelmében – a valódi szövetséghez. Az „együttműködés” továbbra is az értelmiség kiszolgáltatott helyzetére épült. A „szövetség” feltételei nem a kölcsönös megegyezés függvényeként kör-

6 Tabajdi 2013, 9.

7 Idézi: Révész 1997, 63.

8 Idézi: Révész 1997, 93.

9 Aczél György hozzászólása a Központi Bizottság 1957. június 22-i ülésén. Idézi: Révész 1997, 98.

vonalazódtak, hanem hatalmi pozícióból lettek előirányozva. A hatalom tehát nem szövetséget kötött, hanem alkura kötelezett. Az alkunak pedig része volt a szövetségi szerepben való megjelenés kényszere is. Csengey Dénes 1982-ben ezt a helyzetet az alábbi hasonlattal jellemezte: „Ma azt mondjuk [...], hogy partneri viszonyban van a politika az irodalommal. [...] Brechtnek volt a híres mondása: »Gyere, menjünk halászni! – mondta a horgász a gilisztának« – tehát partneri viszonyban van a horgász a kukaccal.”¹⁰

Az új stratégia, még ha hatalmi helyzetből érvényesültek is az irányelvei, a társadalom pacifikálására törekedett. Ebben pedig számtalanszor olyan megoldásokat követett a hatalom, amelyeket a diktatúra működési szabályzatának nagykönyvében nem fogunk megtalálni. Bonyolult és differenciált taktika érvényesült, ahol az egyéni helyzetek mérlegelése, egyéniségek, érzékenységek, gyengeségek különbözőségének figyelembevétele sokszor felülírta a „pártszerű” mechanizmusokat. Mindez bizonyára a merev ideológiai kategóriák logikai rendjéhez szokott pártirányításnak nem volt könnyű feladat. E taktika sikeressége nem utolsó sorban azoknak a politikusoknak a személyes adottságain is múlott, akiknek megvolt a megfelelő élettapasztalatuk és képességük arra, hogy el merjenek térni a diktatórikus hatalomgyakorlás tankönyvi változatától. Aczél György talán a legkiemelkedőbb volt közülük. „Az 1956 és 1988 közötti évtizedek ellenfelei szerint is legnagyobb formátumú hazai művelődéspolitikusa – különböző párt és állami funkciókban – Aczél György volt”¹¹ – írta róla bizalmas munkatársa Agárdi Péter. Nem véletlen, hogy az ő hatáskörébe tartozott a rendszer stabilitása szempontjából kardinális jelentőségű „szövetségi” politika és az ennek jegyében működtetett kultúra koordinálása.

Aczél György útja

Aczél György azok közé a kommunista politikusok közé tartozott, akinek neve mellé nem csak ideológiai megfelelési kényszerből írták oda a munkás száрма-

10 Csengey 1983, 49.

11 Agárdi 1993, 143.

zást.¹² Nagyon mélyről jött, s talán ez jelentette párthűségének alapját. Nyolc-éves korában, hentessegéd édesapja halála után árvaházba került, az elemi polgári iskolát igazolhatóan harmadikig végezte el. Az utcagyereklétből 14 éves kora körül szakadt ki, ekkor kapcsolódott be az ifjúsági cionista mozgalomba, majd 1935-ben csatlakozott az illegális kommunista párthoz. Ezzel kezdődött Aczél értelmiségi „életformája”. Intézményi keretek között továbbra sem folytatott tanulmányokat (kivéve azt a fél évet, amelyet a Színművészeti Főiskolán töltött), és kenyerét még sokáig kétkezi munkával kereste, de autodidakta módon intenzív tanulásba kezdett. Számos meghatározó – és nem csak kommunista – értelmiségi társaságnak lett bennfentes tagja. Aczél „bekerült a Horthy-korszak rendjét tagadó intelligencia szolidaritási körébe”¹³ – fogalmazott életrajzírója, Révész Sándor. Megismerte a magyar szellemi élet irányzatait, nagy egyéniségeit, megtapasztalta a sokféle szellemi irányultságú kör nácizmussal szembeni munkáját, ahol ő is részt vett az ellenállásban és az embermentésben. A két világháború közötti időszak éveiben szerzett szellemi élmények sokban hozzájárulhattak ahhoz, hogy bár a cionista mozgalomból indult, kultúrpolitikusként és magánemberként is az asszimilációban gondolkodott.¹⁴ Amikor a háború éveiben kikeresztelkedett, Radnóti Miklóst választotta keresztapjának. Aczél a kapcsolatait mint vérbeli társasági ember ápolta és építette, és mire hatalmi pozícióba került, „negyedszázada halmozódó kapcsolati tőke”¹⁵ állt mögötte, ahol ismerte mindenkinek a helyét, szerepét, tekintélyét, gyengéit és értékét. Ez a tudás és kapcsolati háttér meghatározó jelentőséggel bírt a „szövetségi politika” kivitelezésében.

Aczél politikusi alkatára elsőként a háború utáni időszakban derülhetett fény, amikor a kommunista párt Zemplén, majd 1948-tól Baranya vármegyei titkárának nevezték ki. Itt már a jellegzetes aczéli taktikával vezette a megyei pártot, és annak ellenére, hogy életében először töltött be ilyen jellegű pozíciót, meglepően kiforrott módszertannal dolgozott. Jól jellemzi ezt a pártközpont-

12 Aczél György gyermek és ifjúkorát lásd: Révész 1997, 9–24.

13 Uo. 14.

14 Aczél Ágnessel készült beszélgetés. Lásd: Varga 2013, 56.

15 Révész 1997, 26.

nak készített összefoglalója: „...rámentünk az egyénenként való összejövetelre más pártok vezetőivel. Felhasználjuk az SZDP és a Kisgazdapárt vezetők kompromittáltságát és karriervágyát. Pl. a Kisgazdapárt egyes vezetői politikailag passzívakká, vagy jóindulatúakká váltak, mióta tudattuk velük, hogy adatok vannak a kezünkben ellenük. Mások [...] miután megértettük velük a politikai perspektívát, az erőviszonyokat, karrier okokból baloldaliakká váltak. Általában a megye vezetőivel személyes kapcsolatot építettünk ki. Ugyanakkor bizonyos apró szívességeket is teszünk, amivel szintén lekötelezzük magunk mellé a pártok vezetőit. A célunk az volt, hogy pártunkat a szívességei miatt szeressék, s a múltunk ismerete miatt féljenek tőlünk a reakciósook.”¹⁶

Aczél a kommunista párt területi vezetőjeként „társasvacsorákat” szervezett a helyi közélet nagyjainak. A helybeli méltóságokkal – akár azoknak „legreakciósabb” csoportjaival is – barátságokat szőtt és szívességekkel kötelezte le őket. „Amint a megyébe érkezik, kigyűjteti a papok születésnapját, ajándékokkal kedveskedik nekik, [...] kívánságuk szerint küldet nekik reverendára való szövetet, egy láda tokajit”¹⁷ – idézi fel Révész Sándor a Zemplénben folytatott aczéli politika részleteit. Egy anekdota szerint Aczél titkos utasítására az egyik faluból elvittek egy népszerű papot, majd nagy felháborodással kísért csinnadrattával személyesen járta ki, hogy kiszabadítsák.¹⁸ Igaz-e vagy nem, ma már nehéz megmondani, de e történet jól szimbolizálja az aczéli megoldások logikáját.

Bár e politika igen hatékonynak bizonyult¹⁹, az 1940-es évek végén még nem volt időszerű a hatalomgyakorlásnak ez a társadalmi támogatást célzó módzata. 1949. július 6-án Aczél letartóztatták, és a Rajk-per egyik mellékperében 9. rendű vádlottként elítélték. 1954-es szabadulása után – a kőműves-segéd múltjára tekintettel – az Állami Építőipari Vállalat igazgatói posztját töltötte be.

16 Idézi: Révész 1997, 27–28.

17 Uo. 29.

18 Uo. 30.

19 Uo. 31. Aczél komoly eredményeket mutatott fel úgy Zemplénben, mint Baranyában: a kommunista szavazótábor 1945 és 1947 között Zemplénben nőtt a leginkább, 13-ról 28%-ra.

Aczél György 1956 előtt tehát – Kádárral ellentétben²⁰ – nem tartozott a legbefolyásosabb pártpolitikusok körébe, a forradalom leverése után – miután túlélte a börtönt és hithű kommunista maradt, nem került Nagy Imre reformtörekvéseinek vonzaskörébe, és nem kompromittálódott az 1956-os eseményekben sem – kapott helyet az MSZMP Ideiglenes Központi Vezetőségében és nevezték ki a művelődésügyi miniszter helyettesének. Aczél a megtorló politika lezárulta után, 1962–63-ra lépett fel a befolyásosságnak arra a szintjére, ahonnan már korszakformáló kultúrpolitikusként tudott hatni. A Kádár-rendszer hosszú évtizedei alatt igen sokféle pozíciót töltött be, megélt nagy bukásokat, kikerült a Politikai Bizottságból, elvesztette miniszteri pozícióját is, s ez természetesen meghatározta befolyásának aktuális hatókörét, de az soha nem volt kérdés, hogy a párt legfelsőbb garnitúrájához tartozik. A háború után született új generációt és a rendszerváltozás előzményeit jelentő ellenzéki-értelmiségi mozgásokat sem uralta már olyan magabiztosan. Az a metódus azonban, ahogy ő a háttérből, személyes kapcsolatokon és leköteleződéseken keresztül az akarát érvényesítette, valamint azok a működési mechanizmusok, amelyeket ő tett élővé a kultúrpolitika területén, a pártfunkcióktól függetlenül megkérdőjelezhetetlen befolyást biztosított számára a rendszer fennállásának végéig.²¹

A kegygazdálkodás

Aczél György értelmiségpolitikájának fő elemét a közvetlen kapcsolatteremtésre építette. A magyar szellemi élet nagy tekintélyeivel igyekezett olyan külsőségekben is megmutatkozó bizalmi viszonyba kerülni, amely aztán az egész társadalomban oldhatta a hatalommal szembeni bizalmatlanságot. Pozsgay

20 1945 után a párt főtitkárhelyettese, 1948-tól 1950-ig belügyminiszter, 1952-től 1954-ig le tartóztatásban volt. 1955-től a párt Pest Megyei Bizottság első titkára, a párt vezető testületeinek, a KV-nak és a PB-nek tagja.

21 Agárdi Péter 1963 és 1973 közé teszi Aczél György által irányított művelődéspolitikát nagy korszakát, 1974–1984 között egy megtorpanást és válságjelenségek egyre nehezebben kezelhető begyűrűződését látja, 1984 és 1988 közöttre teszi „a Kádár-korszak, egyúttal az Aczél-korszak” hosszúra nyúló végfejezetét. Lásd: Agárdi 1993, 135–140.

Imre, aki egy időben kegyeltje majd pedig vetélytársa volt Aczél Györgynek, 1992-ben egy érdekes beszélgetésben jellemezte a Kádár-i kultúrpolitika legfőbb irányítóját.²² Politikájának egyik legfőbb jellemzőjét kifinomultságában és szövevényességében látta. Aczél befolyását elsősorban nem a nyers hatalomra, hanem arra építette, hogy személyes és bizalmi kapcsolatokat szőtt. Pozsgay Imre szavaival „bensőséges érdekviszony”²³ megteremtésére alapozta azt a függő viszonyt, amely biztosította számára a kiszemelt személyek kézben tartását. Kit meggyőzéssel, kit zsarolással, kit cselszövésével „terelt” ezen érdekviszony hálójába, és mint Pozsgay fogalmazott: „kimeríthetetlen volt a cselekedben.”²⁴ Mindemellett remekül élt színészi adottságaival: „a leghatásosabban tudta kamatoztatni átalakulási képességét. A legnagyobb ellensége sem vette észre, hogy ellenséggel van dolga, csak akkor, ha ő akarta. Búbájos, lenyűgöző és charmeur tudott lenni a legnagyobb politikai ellenfelekkel is.”²⁵ Aczél azt vallotta, „hogy a stílus szabadon választható és nem világnézeti kérdés”²⁶, így a kapcsolatteremtés területén nem feszélyezték az ideális kommunista vezető viselkedésére vonatkozó elvárások. Ebből is fakadt, hogy a személyes viszony megteremtésében a nyílt politikai elem volt a legkevesebb, sokkal inkább a magánéleti problémák orvoslásának ígérete dominált. „Szeretem, ha kérnek”²⁷ – idézte meg Konrád György Aczél szavajárását. „Aczél betegségre és szerelmi bonyodalmakra volt jó. Ez érdekli, és ezeken a dolgokon buzgón odarohanva segít, kórházzal, orvossal, kéglivel és útlevéllal”²⁸ – foglalta össze emlékeit a híres magyar festő, Szántó Piroska.

A 60-as évek elejére a magyar szellemi élet „apraja-nagyja” Kassáktól Pilinszkyig valamilyen formában része volt e „kegygazdaságra” épülő kapcsolati hálóknak, ahol Aczél a „gondviselői szerepben” egyengette a rendszer potenciális ellenzékét jelentő értelmiségiek magánéleti válságait, egészségügyi problémáiktól a

22 Pogonyi 1992, 23.

23 Uo.

24 Uo.

25 Uo.

26 Uo.

27 Konrád Györggyel készült beszélgetés: Varga 2013, 306.

28 Idézi: Révész 1997, 378.

házassági konfliktusukig bezárólag.²⁹ „Valósággal fantasztikus volt, hogy sikerült neki áthidalni a csillagmesszi távolságokat, amelyek az alkotókat ’56 után a rendszertől elválasztották. [...] Nem túlzás azt mondani, hogy Aczél a kapcsolatteremtés nagymestere volt”³⁰ – fogalmazott bizalmi munkatársa, Rényi Péter.

E magánéleti szféráig ható, szívességeket kialakítani igyekvő viszonyrendszer a hatalom és az értelmiség között a „partneri” kapcsolat illúzióját keltette. Holott a valódi döntéshelyzet, a politikai életbe való beleszólás lehetősége nem volt adott a kommunista ideológiát el nem fogadók táborának. „Ha mi beszélgetésbe elegyedünk politikusokkal, nem értékeljük helyesen helyzetünket, ha úgy értékeljük, hogy mi ettől már partneri viszonyban vagyunk egymással. A döntéseket a politikusok hozzák, és ameddig ebben nincs részem, addig még ha esetleg helyeslek is egy döntést, akkor sem vagyok azonos vele.”³¹ – fogalmazott Csegey Dénes. Aczél éppen az egyenrangúság és a döntésekbe való közös részvétel hiányát fedi el és az ebből fakadó feszültséget oldja a személyes lekötözés partneri gesztusával. A megkérdőjelezhetetlen irányító szerep tehát érvényben van, csupán nem abszolutizmusával, hanem hegemoniájával tölti be a funkcióját.³²

Ugyanakkor ebben a játéktérben – hasonlóan a zempléni pap esetéhez – soha nem lehetett tudni, hogy Aczél Györgynek személyesen mennyi szerepe van annak a szorult helyzetnek a kialakulásában, ahol éppen készséges segítséget nyújt. Adományként engedélyezte annak a könyvnek a kiadását, amely az ő döntése alapján került tiltólistára. „Aczél a tiltást igazándiból nem alkalmazta, inkább alkuba ment át és »jelte« a kéziratot. (...) A tiltás, majd a túrés azt a célt szolgálta, hogy hódolatra kényszerítse az alkotót”³³ – fogalmazott Pozsgay. Kulin Ferenc, akit a túlzottan „radikális” szerkesztési gyakorlatáért a *Mozgó Világ* éléről 1983-ban leváltottak, 1989-es visszaemlékezésében idézte fel, hogy

29 Uo. 375-378.

30 Csáki-Kovács 1990, 235.

31 Csegey 1983, 49.

32 Pozsgay fejti ki, hogy az aczéli három „T” részint a Lukács-féle hegemoniaelmélethez kapcsolódik, amely szerint a marxizmus nem abszolutizmusával, hanem hegemoniájával tölti be irányító szerepét.” Lásd: Pogonyi 1992, 23.

33 Pozsgay e gondolatot Moldova Györgyre hivatkozva fejtette ki. Pogonyi 1992, 23.

Aczél sokszor olyan színben tűnt fel előtte, mint aki küzd érte és a lap megmaradásáért, de „a mai napig bizonytalan előttem, hogy konkrétan mi volt Aczél szerepe.”³⁴

Ugyancsak Kulin Ferenc idézi fel e politika zavarba ejtő természetének jellemző epizódját. A főszerkesztői értekezleteken az illetékes vezetők annak rendje és módja szerint kemény hangon elítélték a renitens cikkeket, „aminek alapján már-már úgy érezhettük, itt a vég.”³⁵ Majd az értekező után esetleg ugyanazok az emberek – köztük sokszor Aczél – meleg kézfogással és vállveregetéssel tették semmissé korábbi fenyegetéseiket. Lelkileg ez a skizofrén állapot komoly tehertételt jelentett. Ahogy Kulin írja: „...ez engem egyre súlyosabb válságba sodort. Mert ha valamilyen kockázatot [...] véltünk vállalni [...], akkor azt nem abban a reményben tettük, hogy majd ezért megcirógatnak, akár ilyen rafinált, közvetlen módon is. [...] Ennek a korszaknak az az igazi drámai konfliktusa, hogy nincs ütközet. Keressük az ellenfelet, látjuk is az ellenfelet, és ütnénk is, de [...] kezét nyújtanak az ütésre emelt kezednek.”³⁶

Aczél politikája alapvetően azt célozta, hogy a kommunista ideológiára épülő pártállami hatalomnak a lehető legnagyobb stabilitást biztosítson – akár „párt-szerűtlen” eszközökkel is. Akár olyan úton is, hogy pártérzékenységet sértő alkotáásokat engedélyez, sőt még inspirál és jutalmaz is. Ennek köszönhetően születtek maradandó kulturális értékek is Aczél kultúrpolitikájához kapcsolódóan.

Véleményem szerint azonban Aczél harca nem a diktatúrával szemben vállalt misszió volt a kultúra szabadságáért, a korlátozott viszonyok között a magyar kultúra maximális kiteljesítéséért. Ő azt a létező legnagyobb mozgásteret kívánta megteremteni, amely a hatalom számára a lehető legnagyobb biztonságot nyújtja a társadalmi elégedetlenségből fakadó feszültségek kezelésére. Aczél György ugyanakkor nemcsak a mozgásteret tágításában, de annak a kijelölésében is kardinális szerepet játszott, hogy a szabadság e bizonyos maximumának határa hol húzható meg. Ezeknek a kereteknek és a kereteken belüli játékszabályoknak a lefektetésében nem az a gondolat volt az irányadó, hogy

34 Györffy 1989, 10.

35 Csáki–Kovács 1990, 415.

36 Uo. 415–416.

a kultúra, a kényszerű ideológiai meghatározottsághoz igazítottan ugyan, de – amennyire csak a viszonyok engedik – betöltte élesztő szellemi hatását a társadalomban, hanem hogy biztosítsa a társadalom „pacifikálását”. E politika olykor meghökkentően bátor gondolatokat és alkotásokat engedélyezett, de mindent megtett azért, hogy azokat a közösségeket szétbomlassza, ahol e gondolatok hathattak és érthettek volna. A szellem nagyjai közül sokakat engedett ugyan alkotni, de elszigetelte őket egymástól, közönségüktől, a folytonosságot biztosító tanítványi körtől, és ilyen-olyan jelzővel – sok esetben mai napig hatóan – lesajnálta, megbélyegezte azt a tradíciót, ahova tartoztak. Az értelmiség konszolidálásának úgy kellett megtörténnie, hogy köreik semmi esetre se válhassanak önálló elképzeléseiket érvényesíteni tudó, önmagukat egységes és szuverén csoportokként értelmező „erőtényezőkké”. „Nem biztosíthatunk [...] egyetlen irányzatnak sem önálló szervezeti és gazdasági keretet. Ilyen keretek biztosítása ma azt jelentené, hogy egyes írói csoportok politikai góccokká válnának”³⁷ – ahogy azt az MSZMP határozataként kiadott Művelődéspolitikai irányelvek megfogalmazta.

A nem kommunista alapokon gondolkodó „szövetségesekkel” a Kádár-rendszer csakis egyéni szinten, az összetartozás tudatának feladása mellett tartotta elképzelhetőnek a kiegyezést. Ez pedig nem a szellemi élet kiteljesítéséhez, sokkal inkább a polarizálásához vezetett. Ennek eredményeképpen a magyar kultúrát benépesítette a magányosan alkotó szabadgondolkodók elefántcsonttoronyainak sokasága. „Megvagyunk; morózan, hallgatagon, visszahúzódva”³⁸ – írta levelében Kodolányi Jánosnak Szabó Lőrinc. Pozsgay Imre ezt így fogalmazta meg: „Különösen a társadalomtudományok vidékén csináltak rezervátumot, ahol megfelelő egzisztenciális biztonság mellett a saját levében főhetett az értelmiség, kikapcsolva a társadalom életéből.”³⁹

Ebből fakadt, hogy a rendszerrel való konfrontálódás mögött, akár egy szerző szilenciumáról, akár egy lap betiltásáról, vagy egy önálló folyóirat bein-

37 Vass-Ságvári 1973, 268.

38 A levél kelte: 1957. február 26. Kodolányi János és Szabó Lőrinc a két világháború közötti népi írók mozgalmához közel álló, nagy író generációhoz tartoznak. idézi: Standeisky 1996, 55.

39 Pogonyi 1992, 23.

dításáért folyó küzdelemről volt szó, nem önmagában a „radikális” gondolatok megfogalmazása állt, hanem sokkal inkább az önszerveződés és a közösség jogáért folyó küzdelem.

A szövetségi politika nyilvánosság előtt nem vállalt oldala

Aczél György bár kultúrpolitikus volt, a legnagyobb hatásúak egyike, minde mellett és mindezek felett hatalomtechnikus is, aki a társadalomkezelés kifinomult formájának kivitelezését a kultúrából kiindulva látta megvalósíthatónak. Itt tehát többről volt szó, mint szűkre szabottan a kultúráról. Mi sem érzékelteti ezt jobban, minthogy ez a módszer – a nyílt konfrontáció helyett a személyes megdolgozásra épülő uralási forma – a hatalomgyakorlás számos ágazatát jellemezte, nem kizárólag Aczél egyéni politikáját.

A „szövetségi politika” e logikájának átfogó jellegét jól érzékelteti, hogy az állambiztonság módszereit is ennek mentén gondolták újra.⁴⁰ „Az »aki nincs ellenünk, az velünk« kádári jelszó lefordítása az állambiztonsági gyakorlatra egyenesen vezetett a kifinomultabb, az emberi kapcsolatokat rejtetten manipuláló módszerek elterjedéséhez”⁴¹ – fogalmaz a Tabajdi–Ungváry szerzőpáros. Még mielőtt azonban részleteiben kitérnék a szövetségi politikához igazított állambiztonsági munka új módszertanára, szeretném hangsúlyozni, hogy e fejezetben csupán azt kívánom érzékeltetni, hogy az aczéli kultúrpolitikában is érvényesülő „társadalom pacifikálására” törekvő politika milyen hatalomtechnikai megoldásokat szül egy olyan térben, ahol a kulisszák mögötti működésből adódóan nem kell elrejtienie diktatórikus természetét. Aczél kultúrpolitikájától függetlenül, azzal mégis szoros összefüggésben. De természetesen a titkosszolgálatokat nem Aczél vezette, sőt még arra sem került elő dokumentum, hogy közvetlen kapcsolatban álltak volna egymással.

40 Tabajdi 2013, 186.; Tabajdi–Ungváry 2008, 144–177.; Szőnyei 2012.

41 Tabajdi–Ungváry 2008, 169.

Az állambiztonságra érvényesített új munkamódszer egyik kidolgozója Agócs István őrnagy volt, aki azt 1963-ban foglalta össze állambiztonsági főiskolai jegyzet formájában.⁴² E módszertani tankönyv képet ad arról, hogy milyen volt az úgynevezett „szövetségi politika” nyilvánosság előtt nem vállalt oldala. A renitensségük folytán a hatalom látóterébe került emberek nem csupán az aczéli „kegygazdaság” szívességeiben részesültek, hanem – anélkül, hogy ennek feltétlenül tudatában lettek volna – a legbelsőbb személyes életük állt az állambiztonság kontrollja alatt, és a „szerv” olykor – a legtisztességtelenebb eszközöktől sem visszariadva – generált célszerűnek tűnő sorsfordulatokat. És miután a feladat alapvetően a szuverén gondolatok és az autonóm közösségek megtörése volt, ez sokszor barátságok tönkretételét, feszültségek gerjesztését, az egyéni elbizonytalanítást és a kiszolgáltatottság fokozását célozta. „Az osztályharc tekintetében történő módosulások feltétlen bonyolították az állambiztonsági munkát. [...] Az állambiztonsági szerveknek nemcsak a megtörtént bűncselekményeket kell felderíteniük, hanem törekedni kell annak megelőzésére. [...] Megfelelő időben és a megfelelő módon történő realizálás esetében elveszünk az ellenséges személyek ellenálló erejét. Valósággal kihúzzuk a lábuk alól a biztos talajt, vagyis az ellenséges propaganda talaját verjük szét. [...] Intézkedéseinkkel szűkíthetjük az ellenséges személyek »tömegbázisát«, befolyását.”⁴³

A jegyzet az általános alapelvek ismertetése után példákkal szemléltetve veszi sorra a szervek nyílt és titkos eszközeivel alkalmazandó módszereit: a bomlasztást, amely az „ellenséges csoport” szétverését jelenti.⁴⁴ A tanulmány az osztálytalálkozókat, a kártyapartikat, kávéházi találkozókát és – mint fogalmaz – „a pince-összejöveteleket” is „konkrét csoportosulásokként” kezeli. A beavatkozást már ezeknél az úgynevezett „laza jellegű csoportosulásoknál” is szükségesnek tartja, ha köreikben felbukkan egy-egy veszélyesnek ítélt személy vagy érzékelhető a nem megfelelő szemlélet, mint például „a régi emlékek fele-

42 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 4. 1. A-3016/13. Agócs István: *A bomlasztás, leválasztás, elszigetelés mint a realizálás módszerei*. BM Tanulmányi és Módszertani Osztály, Budapest, 1963.

43 Uo. 5–9.

44 Uo. 10. Részletesen lásd: Tabajdi 2019.

levenítése, mellyel lényegében a régi szellem fenntartása, ápolása a céljuk.⁴⁵ Ha konkrét eljárásra került sor, a szerv nem válogatott a módszerekben. „A vezető lejárásával lehetőség nyílik környezetében nevetségessé, vagy egyszerűen lehetetlenné tenni. [...] Lejárását végezhetjük politikai, gazdasági és erkölcsi alapon. Lényeg, hogy [...] kapcsolatai vessék meg.”⁴⁶

E módszertan az ügynökre sok feladatot rótt. De az ügynök nemcsak mint információforrás vagy egy közösség bomlasztását segítő végrehajtó volt fontos, hanem önmagában az ügynökléttel való manipulálás is az eszköztár részét jelentette. Ha egy személy közösségi aktivitását visszafogni igyekeztek, elég volt őt beszervezni, ezután az esetek többségében inkább került a társaságot, minthogy jelentést adjon róla. Úgy is lehetett azonban „az ügynökléttel való manipulálás” áldozatává válni, hogy az illető még csak az ügynöki feladat közelébe sem került. A lejárás egyik útja volt ugyanis, hogy a veszélyesnek ítélt személyt olyan helyzetbe hozták, amelynek alapján mindenki azt feltételezte róla, ő a társaságba beépített ember. Egy jellegzetes példa a sok közül: „Feldolgozás alatt tartottunk egy széleskörű laza csoportosulást. Miután az operatív tiszt fénykép alapján mindenkit ismert, a várakozók között kiszemelt áldozathoz odaköszönt, hogy »Üdvözlöm, Karcsi bácsi«. Rögtön megindult a vita, hogy honnan ismered a nyomozót, miért volt olyan barátságos hozzád stb. Az illető személy [...] próbált védekezni, hogy nem ismeri, meg hogy csak véletlen lehetett stb. A csoport a magyarázatot nem fogadta el és [...] közölték Karcsi bácsival, hogy sok mindent feltételeztek róla, de azt nem, hogy ő miatta kerülnek a rendőrségre. Így a marakodás már ott megindult, ami csak tovább fokozódott és a csoport felbomlásához vezetett.”⁴⁷

Az álhírek terjesztése, feszültség és bizalmatlanság gerjesztése, ellentétek kijátszása, személyes érzékenységek és kisstílű botlások kihasználása mind része volt a taktikának, ahol a névtelen levelektől a hivatalos szervek segítségével hívásáig mindenféle eszköz alkalmazva volt. Ez a személyekre szabott munkamódszer azonban több tudást és figyelmet várt el az állambiztonságtól, mint a hagyományos direkt megfélemlítés, hiszen ismerni kellett az egyes személyek

45 ÁBTL 4. 1. A-3016/13. Agócs i. m. 10–11.

46 Uo. 12–13.

47 Uo. 38–39.

jellemvonásait az érzékenységekkel és botlásokkal együtt. A feladat komolysága Agócs jegyzetében is megjelenik: „Nyilvánvaló, hogy ezen realizálások nem könnyűek, sokkal nagyobb felkészülést, sokoldalúságot, színvonalasabb munkát követelnek meg, hiszen nem csupán az történik, hogy valakit, más személyek tanúvallomása alapján egyszerűen átadunk a vizsgálati szerveknek. Ellenkezőleg, a fő követelmény, hogy megelőzzük és megakadályozzuk egyes személyek, vagy csoportok idekerülését. Ez viszont a munka komolyabbik része.”⁴⁸

Végkövetkeztetés

Visszakanyarodva Aczél Györgyre és az általa irányított kultúrpolitikára: a magyar szellemi élet árnyaltabb megismerése – akár az egyes alkotókat, akár a szellemi tradíciókat érintően – Aczél munkamódszerét ugyanúgy jellemezte, mint az állambiztonság munkáját az egyes személyek mélyreható tanulmányozása. Aczél képességei és tudása túlmutattak azon, hogy egyszerűen az egészségügyi problémák, a hálózobotitkok és egyéb intrikák kiaknázásával tartsa sakkban a magyar szellemi élet nagyjait. Ő nem egy komoly hatalommal bíró „cselszövő” volt csupán, hanem jó képességekkel és kiváló ösztönökkel megáldott politikus.

Aczélnek a nagy alkotók és gondolkodók, a legkülönbözőbb szellemi irányvonalak tagjai nem csak „a trófeagyűjtés” miatt voltak fontosak, hanem a tudásuk is kellett a számára. És Aczél zsenialitása éppen abban állt, hogy el tudta hitetni, hogy a vele (vagyis a rendszerrel) való együttműködés azt jelenti, hogy a „szövetséges” szent ügye, küldetése, szellemi öröksége becsempésződik a rendszer paraméterei közé.

Ez az ajánlat azonban „küzdelemre” való kihívás is volt egyben, ahol a hatalom számára annak a szellemi tradíciónak a kiaknázása és semlegesítése volt a cél, amelynek védelmében és érvényre juttatásában a tradíció letéteményese a „szőnyegre lépett”. Ezt vállalni – már csak a feltételek egyenlőtlensége okán is – éppúgy emberpróbáló feladat volt, mint a kihívás elől való kitérés következmé-

48 Uo. 44.

nyeit elviselni. Mindkét út: a kirekesztettség vagy e küzdelmet két vállra fektetve befejezni, ugyanazt a félelmet idézte meg, az önfeladás rémét. Az írni vagy nem írni dilemmájában az eltérő döntés mögött sokszor azonos elköteleződés állt: a zsarnoksággal való szembenállás és a szellemi értékek átmenekítésének a vállalása. Ennek az útja éppen úgy lehetett a teljes elzárkózás, mint a szellemi életben való jelenléttel és az alkotás erejével szállni szembe az uralmon lévőkkel.

Adódik azonban a kérdés, hogy a hatalomnak ugyan mi szüksége lehetett a tőle idegen szellemi tradíciókra? A magyar külpolitika egyik fő pillére épült annak a képnek a kialakítására, hogy a szocialista blokkon belül Magyarországon a hatalom a szabad gondolkodás lehetőségének teret ad. A magyar kultúra reprezentatív értékei ezt a benyomást erősítették – minél távolabb álltak a munkásmozgalmi ideológia sulykolt gondolkodásától, annál jobban – és így segítették a Kádár-rendszer nyugati elfogadottságát, és nem kis mértékben növelték a mozgásterét. A legitimitási problémákkal megterhelt rezsimegyensúlyi helyzete szempontjából ennek kardinális jelentősége volt.

Mindemellett a sokféle magyar tudományos és művészi irányzat kapcsolatrendszerére elért a világ minden részébe. Az emigrációba menekült szellemi körök a magyar kultúra diktatúrájától meg nem nyomorított élő tradícióját jelentették, folyóiratokkal, szellemi műhelyekkel és számos nemzetközi tiszteletnek örvendő személyiséggel. Ezt az egész világra kiterjedő kapcsolati hálót az a hatalom, amelyik nemzetközi elismerésre is vágyott, nem hagyhatta figyelmen kívül. Hozzájuk az út pedig többek között azokon a Magyarországon maradt neves személyiségeken keresztül vezetett, akik gondolkodásukból fakadóan a rendszer ellenzékét jelentették.

De túl a külföldi elfogadottságon, volt még egy fontos szempontja a véleményformáló értelmiséggel való jó viszony kialakításának, amelyet Kádár – a tanulmány elején már idézett – 1957-es PB felszólalásában így fogalmazott meg: „Bár nem jó politika éreztetni velük, hogy fontosak, azért mégsem szabad elfelejteni, hogy azok, mert ha ők valamit nyögnek, egy csomó ember nyög utánuk.”⁴⁹ A magyar társadalom „lelkületéből” sarjadó szellemi tradíci-

49 Idézi: Révész 1997, 93.

ők a hétköznapi valóságba való valódi beágyazottság örökségét vitték tovább. Gondolataik sokszor „társadalmi élményekből” fakadó örömből és fájdalomtól születtek, művészek és irányadó gondolkodók ezeket az élményeket nemcsak átértékelték, de meg is tudták szólaltatni. A hatalomnak erre a tudásra szüksége volt, mégpedig annak tudatosítása mellett, hogy az egyszerre jelent számára veszélyt és lehetőséget. A Kádár-rendszer időszakában ez a kettősség szabta meg a kultúrával szemben tanúsított hatalmi reflexeket. Ennek függvényeként esett tiltott kategóriába minden olyan mű, amelyik kendőzetlenül hangot adott az őszinte és közösségi létből fakadó fájdalomnak. Ha azonban néhány felhígító hatású betoldással érvényesült „a jól van ez így” mellézköngé, bekerülhetett a megjelentethető túrt kategóriába.

A képlet azonban soha nem működött ilyen megkérdőjelezhetetlen következetességgel. A „szellemi tradíciók” számára a bennük rejlő „veszély és lehetőség” nemcsak a célponttá vagy eszközzé válás kellemetlen státusát jelentette, hanem fegyvert is adott a kezükbe: figyelmen kívül nem hagyható tényezővé tette őket az egypárti, központosított akarattal szemben. Még ha ez a „kényszerítő tényező” összemérhetetlenül elenyészőbb volt is az uralmon lévők akaratához képest, akár társadalmi, akár hatalmi szinten is generálhatott komoly mozgásokat. Életben tartott tiltottnak minősített gondolatokat és tradíciókat, ugyanakkor a hatalom berkein belül színvallásra kényszerített értékrendi különbségeket, felszínre hozott szőnyeg alá söpört problémákat, törésvonalakat idézett elő, és – ahogy erre volt is példa – a párton belül akár bázist is jelenthetett a főiránnyal szemben álló körök számára.

A kultúrpolitikának ez az aczéli változata vitathatatlanul növelte a szellemi mozgásteret, valódi szabadságról azonban nem lehet beszélni. A szabadsági fokoknak ez a valamivel tágabb tere, és a társadalmi akarat figyelembevételének ez a minimális többlete már elég volt ahhoz, hogy befolyásolja „a napi politikai rutin” gyakorlatát, de a hatalom működésének alapelveit nem változtatta meg. Ahogy a korszakban érvényes kultúrpolitika még ha olykor richelieu-i magaslakat idézett is fondorlatosságában és kifinomult hatalmi gyakorlatában, azt a tényt nem fedhette el, hogy rendszere a társadalmi akarat megerősökölésére épül. Volt ugyan bátorsága, hogy rajta túlmutató szellemi értékekre támaszkodjon, de csak egyfajta eszközként, odáig soha nem jutott, hogy ezekkel az érté-

kekkel érdemben azonosuljon. Nem lépett ki hatalmi dominanciájából, szűkös ideológiájából, a pártállami viszonyokhoz igazított logikájából. A jövőképe nem a várakozásra, hanem a beletörődésre épült.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Agárdi 1993.** Agárdi Péter: Közelítések a Kádár-korszak művelődéspolitikájának történetéhez. *Eszmélet* 4. (1993) 20. sz. 129–162.
- Bihari–Kósa–Pozsgay 2014.** Bihari Mihály – Kósa László – Pozsgay Imre: *Mi történt velünk. Magyarországi sorskérdések, 1987–2014.* Éghajlat Kiadó, Budapest, 2014.
- Csáki–Kovács 1990.** Csáki Judit – Kovács Dezső: *Rejtőzködő legendárium,* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990.
- Csengey 1983.** Csengey Dénes: Az irodalom szerepe ma. Felszólalás az 1982. november 18-19-i debreceni irodalmi tanácskozáson. *Alföld,* 34. (1983) 2. sz. 49–50.
- Györffy 1989.** Györffy Miklós: És mégis mozog... Interjú Kulin Ferencsel. *168 Óra,* 1989. 10. sz. 10.
- Pogonyi 1992.** Pogonyi Lajos: A szelep és a tisztálkodási vágy – Beszélgetés Pozsgay Imrével Aczél Györgyről. *Népszabadság,* 1992. június 13. 23.
- Réger 2016.** Réger Ádám Géza: *A Béres-ügy. A Béres-csepp története a feltalálástól a forgalomba kerülésig.* Szakdolgozat. BBKE BTK Történettudományi Intézet, Piliscsaba, 2016.
- Révész 1997.** Révész Sándor: *Aczél és korunk.* Sík Kiadó, Budapest, 1997.
- Standeisky 1996.** Standeisky Éva: *Az írók és a hatalom, 1956-1963.* 1956-os Intézet, Budapest, 1996.
- Szőnyei 2012.** Szőnyei Tamás: *Titkos írás. Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet, 1956–1990.* Noran, Budapest, 2012.
- Tabajdi 2019.** Tabajdi Gábor: *Bomlasztás – Kádár János és a III/III.* Jaffa, Budapest, 2019.
- Tabajdi 2013.** Tabajdi Gábor: *Kiegyezés Kádárral. „Szövetségi politika”, 1956-1963.* Jaffa, Budapest, 2013.
- Tabajdi–Ungváry 2008.** Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: *Elhallgatott múlt – A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956-1990.* Corvina, Budapest, 2008.
- Varga 2013.** Varga Ágota: *Aczél-történetek.* Alexandra Kiadó, Budapest, 2013.

Vass-Ságvári 1973. Vass Henrik – Ságvári Ágnes (szerk.): *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956-1962.* Kossuth Kiadó, Budapest, 1973.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 4. 1. A-3016/13.
AGÓCS, István: A bomlasztás, leválasztás, elszigetelés mint a realizálás módszerei, Budapest, BM Tanulmányi és Módszertani Osztály, 1963.

Those who are not against us are with us - the policy towards intellectuals under the dictatorship of the Kádár regime.

ABSTRACT: The study aims to illustrate the extent to which the Kádár regime functioned according to the mechanisms of dictatorship, even if, after the period of open intimidation, the consolidation-based method of power meant some relief and a more liveable life for society. The fact of the Soviet occupation, the unlimited power of the state party, the presence of the state security continued to ensure the foundations of the system and the ‘federal policy’ announced by the authorities was based on the vulnerability of society. To a large extent, the system based its consolidation on its ‘intellectual policy’, the main theoretician of which was György Aczél. His main aim was not to recruit convinced believers, but to bring intellectuals opposed to the system into his sphere of influence in one way or another: to ‘lure into an alliance’ those who ‘thought differently’. Aczél created a system of relations between the authorities and the intelligentsia that went as far as the private sphere, seeking to establish favours and creating the illusion of a ‘partnership’, but the real decision-making power, the opportunity to have a say in political life, the possibility of keeping important social and national issues on the agenda, was not given to the group of those who did not accept the communist ideology. As György Aczél put it, freedom to do politics was not guaranteed, but there was freedom not to do politics. In other words, he did not seek to confront the opposition of the regime, but rather to neutralise them and thus exclude them from any real involvement in public political life.

KEYWORDS: cultural policy, György Aczél, intellectuals and the communist power, political police, consolidation

